

УДК 821.111 (73)

*Ганна Чепурда***КОНЦЕПЦІЯ ВЕСТЕРНУ У ТВОРЧОСТІ ЕННІ ПРУ:**

Розглядаються основні аспекти розвитку жанру вестерн у літературі США, зокрема у прозі американської письменниці Енні Пру, яка останнім часом привертає значну увагу як американських, так і вітчизняних літературознавців.

Ключові слова: Енні Пру, вестерн, коротке оповідання, регіоналізм, фронтір.

Енні Пру – одна з найяскравіших постатей у сучасному літературному процесі США. В середині 80-х років у періодичних виданнях почали з'являтися її оповідання, які потім увійшли до збірки „Пісні серця” („Heart Songs”, 1988). Перший роман авторки „Листівки” („Postcards”, 1992) отримав премію „PEN/FAULKNER”. Наступний роман „Корабельні новини” („The Shipping News”, 1994) був відзначений пулітцерівською премією. За оповідання зі збірки „Горбата гора” („Close Range: Brokeback Mountain and Other Stories”, 1999) Пру двічі нагороджена премією О'Генрі (O. Henry Awards Prize Stories за новели „Brokeback Mountain”, 1998 і „The Mud Below”, 1999), а оповідання „The Half-Skinned Steer” („Напівбілований віл”, 1998) та „The Bunchgrass Edge of the World” („Жмут трави на кінці світу”, 1999) здобули нагороду „The Best American Short Stories”. 1997 року за здобутки у сфері літератури авторка отримала „John Dos Passos Prize for Literature”. І як письменниця, інтереси якої зосереджені на сучасному регіональному письмі та літературі вестерну, Енні Пру здобула нагороду „WILLA Literary Award, Women Writing the West” у 2000 році.

Дослідники творчості Пру, такі як Карен Лейн Руд [10], Алекс Хант [5], розглядають короткі оповідання письменниці в контексті жанру вестерн. Налічуються сотні праць про вестерн як жанр, серед яких – історичні і літературознавчі нариси, соціологічні трактати, психологічні дослідження, естетико-теоретичні роботи про жанрову специфіку вестерна. На даний момент опис цієї літератури зробити важко, проте слід відмітити деякі типові підходи до аналізу вестерна як найбільш популярного жанру американської літератури та мистецтва в цілому.

У працях, що досліджують вестерн, можна виділити такі типологічні підходи: історичний, психологічний, політичний і структуралістський. Перші спроби філософсько-естетичного аналізу вестерну засновувались на психологічних теоріях. Це було пов'язано головню з широким розповсюдженням у США психоаналізу. Фрейдизм, який став у 40-х роках не тільки модною, але і панівною теорією у США, намагався дати пояснення причин популярності вестерну,

структури значення його образів. Наприклад, Фред Елкін стверджував, що вестерн – це форма ескапістського мистецтва, яка допомагає читачам, особливо дітям і підліткам, знайти вихід у мріях і фантазіях. Фрейдисти розглядали вестерн як систему зашифрованих символів, що носять сексуальний характер. Так, герой-ковбой інтерпретувався як архетипний образ фантазії, шериф – як добрий батько, ранчо – як мати, традиційна перестрілка – як страх кастрації, кінь – як фалос і т. д. [3, с. 14]. У. Баркер у статті „Стереотипи вестерна” намагався пояснити вестерн як символічний прояв едипового комплексу: хлопчик-читач використовує вестерн, передчуваючи свої майбутні труднощі. Він експериментує і шукає соціально прийнятну відповідь на несвідомий емоційний конфлікт” [1, с. 34]. Автор доводить, що сприйняття вестерна засновано на ототожненні публіки з героєм і є формою розвінчання колективних комплексів [1, с. 39]. Проте, на нашу думку, подібна містично-еротична символіка повністю виключила адекватне розуміння вестерну. Довільність і суб’єктивність фрейдистських інтерпретацій породили бажання зрозуміти вестерн на основі американської історії. Це пов’язано із зображенням героїчних періодів американської історії, з філософією фронтиру. Такого роду тлумачення вестерну ми знаходимо, наприклад, у Джона Ковелті у його книзі „Шестизарядна містика” (1917) – вестерн є епічною драмою, яка будується на співвідношенні трьох таких сил: мешканців міста як представників цивілізації; злочинців та індіанців, які нападають на мешканців міста; героя як „людину середини”, що, маючи досвід другої групи, належить до першої. Різноманітні варіанти відносин між цими групами і складають, за Ковелті, варіанти сюжету вестерна. В середині цього історичного підходу знаходяться концепції вестерна як епічного жанру, що стосується завоювання Дикого Заходу [2, с. 45].

Епічні жанри у певних народів складаються протягом століть, і сама давність надає казці, билині, епічній поемі безсумнівність народності, сталість основних мотивів і вихідних моральних критеріїв. Американський континент, відкритий, заселений і освоєний європейцями, не має такого, що належить до глибокої давнини, епосу. Його епос складався і розвивався разом з історією дуже молодого країни, з традиціями демократії, з одного боку, і прагматизму – з іншого. „Сага дикого Заходу,, – одна з не багатьох романтичних сторінок американської історії, якій потрібен був і свій історичний епос, і свій ідеальний герой. Історичну й епічну концепцію вестерна розвинув теоретик Д. Мердок. У праці „Американський Захід: винахід міфу” вестерн розглядається перш за все як міфологічний жанр. Наразі міфологічна або епічна концепція вестерну дуже поширені. На думку Мердока, соціологія вестерну є соціологією міфу. Вона повинна виключити, з одного боку, історичну реальність, на основі якої були створені міфи, а з іншого – ті міфологічні пласти, які перетворили цю реальність у легенду. Американська історія стала предметом міфологічної свідомості, знадобилась міфологічна інтерпретація історії освоєння західних земель, оскільки Америка – країна, яка має майбутнє,

але не має минулого. Дикий Захід, фронтір і гангстери стали легендами тому, що вони були сучасниками „золотого віку” [8, с. 69].

У 70-х роках з'явилась структуралістська теорія вестерну. Її розвиває Джим Кітсес у книзі „Горизонти Заходу” (1969). Для аналізу структурних особливостей вестерну як жанру він виділяє дві антонімічні риси, що відповідають двом станам суспільства: дикості і цивілізації. На думку Кітсеса, образ американського Заходу, який представляє вестерн, є діалектичною формою, що об'єднує популярні форми різних стадій історії. Вестерн є комбінацією цих рис, до того ж, на думку Кітсеса, популярні теми „можуть переходити одна в одну у процесі авторського розвитку” [6, с. 93]. У концепції вестерну Кітсеса приваблюють спроби діалектичного тлумачення жанру. Однак Кітсес звертає увагу виключно на формальну структуру вестерну, ігноруючи соціальний й історичний зміст цього жанру.

Викликає інтерес книга Карлтона Сміта „Постмодернізм та сучасна проза транскультурного фронтиту”, де вестерн розглядається у зв'язку з епохою холодної війни, розвитком расизму, індивідуалізму і суспільного конформізму. Звичайно, важко оцінити ступінь впливу американських вестернів на політику і політичних діячів, але цей вплив, вочевидь, існує. Таким чином, співвідношення політики і вестерну являє собою двосторонній процес: по-перше, відбувається політизація вестерну, по-друге – „вестернізація”, або, іншими словами, вестернізація політики [11, с. 79].

У витоків жанру стояли три людини: письменник Оуен Уїстер, художник Фредерік Ремінгтон і політичний діяч, майбутній президент США Теодор Рузвельт. Перший зробив популярним опис Заходу в літературі, другий писав картини на теми освоєння Заходу і був ілюстратором романів Уїстера, третій надав ідеї Заходу широке ідеологічне і політичне звучання.

У становленні вестерну як літературного жанру велику роль зіграла „гіпотеза фронтиту” американського історика Фредеріка Тернера. У своєму нарисі „Значення фронтиту в американській історії” Тернер висловив припущення, що головною рушійною силою становлення американської культури і національного характеру був рух на Захід, освоєння вільних територій, життя на кордоні. У цьому русі американці, на думку Тернера, були змушені відмовитись від надбання європейських культурних традицій і створювати нові соціальні форми життя. Архетипом американця, на думку Тернера, став „піонер”, який жив на фронтірі, тобто на кордоні цивілізації і дикості. Зародження вестерну як великого (роман) та малого (оповідання) жанрів почалося у добу романтизму, адже епоха романтизму була часом максимально активного освоєння величезних територій на Півдні і на Заході країни, коли фронтір – рухомий кордон між „цивілізацією” і „дикістю” – підходив до узбережжя Тихого океану. На фронтірі склались й оригінальні форми творчої переробки колоритного матеріалу, який удосталь надавала реальність нових приєднаних територій, і власна міфологія, і власна галерея типів або напівлегендарних героїв, які

нерідко були унікальними – вони складають виняткове надбання американської культури і відображають досвід, який не має аналогів в історії інших народів. Фольклор, що належав фронтиру – і за своїм походженням, і за поетичним змістом, помітно впливав на розвиток американської літератури епохи романтизму [12, с. 38]. Цей досвід використала Енні Пру, збираючи фольклор рідних їй штатів та вплітаючи місцеві оповідки у форму коротких оповідань. Фронтир, який суттєво вплинув на соціально-політичний і духовний образ країни, змінивши її культуру й істотно позначившись на розвитку літератури, створив підґрунтя для тематики, яку обрала Енні Пру для оповідань зі своєї першої збірки „Пісні серця”. Окрім вказаної хронології, фронтир може розглядатися в інших категоріях, беручи до уваги географічні субрегіони; у зв'язку з цим у літературі вживається чимало термінів типу „річковий фронтир”, „Старий Південний-Захід” і т. д. На думку дослідника творчості Пру, Алекса Ханта, який розглядав аспекти регіоналізму у творчості авторки, сучасний зріз літератури США доводить, що автори вестернів, звертаючись до класичних формул та сюжетів, як і Пру зокрема, інтерпретують поняття фронтиту на сучасний лад [5, с. 87].

Вестерн поєднує в собі елементи різних літературних жанрів. На думку таких літературознавців, як Карен Лейн Руд [10] та Алекс Хант [5] історія вестерну сягає доби романтизму. Роком народження вестерну вважається 1860 рік, коли Ерасту Бідлу з компанії Бідл і Адамс випустив „Десятицентові новели”, місцем дії яких став так званий Дикий Захід. Протягом наступних років різними видавництвами було випущено більше тридцяти серій цих новел. Вони мали величезну популярність серед читачів східних штатів. У деяких серіях новел кількість творів досягла трьохсот. Десятицентові новели видавали також бульварні журнали протягом 1890-х рр., але це були перероблені версії їхніх попередників [10, с. 36]. На початку ХХ століття з'явився перший роман „Вірджинець” Оуена Уїстера, сюжет якого є загальноприйнятою, перевіреною „формулою вестерну”. Традиційна формула вестерну – твір, обсягом близько 65 000 слів, заснований на міфології Старого Заходу. Розвиток сюжету лінійний, але можливі кілька сюжетних ліній із різною кількістю персонажів. У романі Уїстера „Вірджинець”, який вийшов у 1902 році, також з'явився новий тип героя – ковбой. Уїстер не вигадав цього героя, але зробив його відомим. Він зобразив героя на широкому соціальному фоні, поєднуючи його походження з популярною на початку ХХ століття „етикою успіху”. Простий ковбой, історія якого змальовується в романі, перетворюється у власника ранчо і стає впливовим громадянином. Ця формула стала основою для творів цілої плеяди письменників, які працювали в жанрі вестерн. Так, роман Зейна Грея „Вершники Полинних Прерій” залишається одним із найвідоміших літературних вестернів. Хоча твори Зейна Грея не завжди підпорядковані традиційним формулам. Він використовує більше сюжетних ліній із більшою кількістю персонажів, однак дотримується лінійного розвитку сюжету [10, с. 27]. А.Б. Гатрі, творчість якого

допомогла Старому Заходу стати на більш прозаїчний шлях, деміфологізуючи жанр, своїм романом „Велике небо” дав життя новому піджанру вестерну, в якому також працювали Вардис Фішер і Фредерік Манфред. Це пригодницькі романи про американський кордон, який у той час досяг Великих рівнин і Скелястих гір, перемістившись із Кентуккі через Міссісіпі. Головні герої – справжні горці, характери з вільним духом, що в юнацтві покинули дім і відправилися на пошуки пригод на Дикий Захід. Зауважимо, що з появою романів Гатрі, Фішера і Манфреда, вестерн досяг рівня класичних творів, почавши свій шлях із бульварних романів. Одним із героїв десятицентових романів, якого також уводить у свої оповідання Пру, був ковбой, що потім став центральним героєм вестерну. Спочатку цей персонаж, іспанською „вакero”, було запозичено, коли Техас був анексований США. Головний герой десятицентового роману, а потім й інших вестернів – так званий *gunfighter*, револьверний стрілок.

Ще однією категорією вестерну є романи Дикого Заходу. Це літературні твори, дія яких відбувається на Заході: твори Макса Бренда та Ернеста Хейкокса, що вплинули на таких сучасних авторів, як Луїс Ламур, Люк Шорт, Енні Пру. Пру в певному сенсі запозичує традиційні сюжети вестернів, переносить дію у другу половину ХХ століття, інтерпретуючи їх на власний лад і трансформуючи для коротких оповідань. Існує кілька різновидів вестерну як жанру. Усі різновиди мають спільні риси, такі як місце і час дії, символічне зіткнення характерів, типові персонажі та ін. Така типовість характерна і для творів Енні Пру. Місце дії її вестернів – зазвичай західні американські штати (Айдахо, Аляска, Аризона, Вайомінг, Каліфорнія, Колорадо, Монтана, Нью-Мексико, Невада, Орегон, Юта). Дія у вестернах в основному відбувається у другій половині ХІХ століття на Дикому Заході – майбутніх штатах США, але також і в Західній Канаді, у Мексиці. Час дії – період приблизно з 1860 року до кінця „Індіанських війн”, датованих Бойнею біля джерела Вундед-Ні у 1890. Деякі вестерни використовують тему Війни між Північчю та Півднем. Межі жанру також розширюються, щоб включити Битву при Аламо (1836) і Мексиканську революцію (кін. 1920-х) [10, с. 14]. Важливою характерною рисою вестерна є зіставлення примітивного й застарілого укладу з новаторським способом життя. Часто цей конфлікт демонструється через символічне зіткнення характерів. У вестернах раннього історичного періоду – це зазвичай боротьба індіанців із білими переселенцями й американською кавалерією. У вестернах, час дії яких відноситься до більш пізнього періоду, це боротьба хазяїв ранчо, поселенців і стрілків із наступаючою індустріальною революцією, впливом великого бізнесу і центральної політичної влади на місцях. Твори в жанрі вестерн часто зображують завоювання диких просторів і підкорення природи в ім'я цивілізації або конфіскацію земель, які по праву належать жителям пограничних територій. Вестерни найчастіше описують суспільство, організоване на основі кодексу честі, ніж на основі законодавства, члени якого не мають іншого соціального

оточення, крім своїх колег, родичів, або, можливо, взагалі знаходяться на самоті [10, с. 56]. У вестернах демонструється суворість дикої місцевості. Дія часто відбувається в ландшафтах-пустелях. Типовий антураж – ізольовані місцини, ранчо і ферми або маленькі пограничні містечка, де є салун, невеликий магазин, суспільні стайні і зброя. У деяких вестернах, куди дібралась цивілізація, є церква і школа. У інших, де ще діють пограничні правила, життя все ще не має жодної цінності. Тематика вестернів сучасних авторів також відображає ці події.

У прозі Пру вестерн – багатогранний жанр, і він має ряд піджанрів, які присвячені Індіанським війнам, Громадянській війні, Мексиканським війнам, рейнджерам, залізній дорозі, переселенцям, погонщикам великої рогатої худоби, вигнанцям і злочинцям, стрілкам, помсті, квесту і навіть коханню, існують також комедійні вестерни. Типовими персонажами класичного вестерну є: непорушний шериф; незалежний мисливець за винагородою („мисливець за головами”); хвацький ковбой; кровожерливий індіанець, вождь, антагоніст головного героя; благородний індіанець, іноді помічник і супутник головного героя; лихі бандити; професійні гравці у покер; чиста і невинна головна героїня; фатальна жінка, іноді співачка; „дівчата” з веселих домів та „бордель-маман”. Дія у „Contemporary Westerns”, жанрі, представником якого також є Енні Пру, відбувається у сучасній Америці, однак використовуються теми й мотиви Дикого Заходу (бунтівливий антигерой, відкриті ландшафти та ін.). У більшості випадків, географічне місце дії – ті ж самі західні штати, при цьому підноситься старий менталітет.

Жанр, в якому мало описів і діалогів, але багато гарних пейзажів, споріднений із пригодницькою літературою. Тому ранні вестерни спираються на американську пригодницьку літературу XIX – поч. XX ст. і засновуються на підручному матеріалі – завоюванні Заходу. У цьому жанрі працювало багато письменників, і зображуючи фронтір, кордони штатів Нью-Мехико, Каліфорнія, Аризона, Юта, Невада, Канзас, Техас, Колорадо або Вайомінг, – часто перетворювали ландшафт не просто на живий фон, але і на діючого персонажа.

1. *Barker W.Y.* The Stereotyped Western Story / W.Y. Barker. – Psychoanalytic Quarterly, 1955. – № 24. – 275 p. – (Understanding contemporary American Literature).
2. *Cawelti J.G.* Six Gun Mystique / John G. Cawelti. – Bowling Green, Ohio : Bowling Green State University Popular Press, 1999. – 228 p. – (Understanding contemporary American Literature).
3. *Elkin F.* The Psychological Appeal of the Hollywood Western / Frederick Elkin. – Journal of Educational Sociology, 1950. – № 24. – 72 p. – (Understanding contemporary American Literature).
4. *Hobsbawm E.R.T.* The Invention of Tradition / Eric Ranger Terence Hobsbawm. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – 28 p. – (Understanding contemporary American Literature).

5. *Hunt A.* The geographical imagination of Annie Proulx: rethinking regionalism / Alex Hunt. – Lanham, MD : Lexington Books, 2009. – 113 p. – (Understanding contemporary American Literature).
6. *Kitses Jim.* Horizons West: Directing the Western from John Ford to Clint Eastwood / Jim Kitses. – London : British Film Institute. – 2nd edition, 2008. – 342 p. – (Understanding contemporary American Literature).
7. *McMurtry L.* Brokeback Mountain: Story to Screenplay / Larry McMurtry, Annie Proulx; Diana Ossana. – London ; New York ; Toronto ; Sydney : Harper Perennial, 2006. – 166 p. – (Understanding contemporary American Literature).
8. *Murdoch D.H.* The American West: The Invention of a Myth / David H. Murdoch. – Reno : University of Nevada Press, 2001. – 140 p. – (Understanding contemporary American Literature).
9. *Proulx E.A.* Close Range: Brokeback Mountain and Other Stories / E. Annie Proulx. – London : Harper Perennial, 2006. – 318 p. – (Understanding contemporary American Literature).
10. *Rood K.L.* Understanding Annie Proulx / L. Rood Karen. – Columbia : Harper Collins, 2001. – 311 p. – (Understanding contemporary American Literature).
11. *Smith C.* Coyote Kills John Wayne: Postmodernism and Contemporary Fictions of the Transcultural Frontier / Carlton Smith. – Harper Collins, 2001. – 136 p. – (Understanding contemporary American Literature).
12. *Turner F.J.* The Last Frontier / Frederick Jackson Turner. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 288 p. – (Understanding contemporary American Literature).

Анотація

Рассматриваются основные аспекты развития жанра вестерн в литературе США, в частности в прозе американского автора Энни Пру, которая в последнее время привлекает внимание как американских, так и отечественных литературоведов.

Ключевые слова: Энни Пру, вестерн, короткий рассказ, регионализм, фронтир.

Summary

The article deals with the main aspects of western as a genre in US literature and in Annie Proulx' prose.

Key words: Annie Proulx, western, short story, regionalism, frontier.

Стаття надійшла до редколегії 30.09.2011 р.